

Grzegorz Nycz

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Wyzwania polityki budowania państw (*state-building*) w doświadczeniach USA i UE. Przykład iracki

Spojrzenia teoretyczne na problem budowania państwa i budowy narodu

Gabriel Almond i G. Bingham Powell wyróżnili cztery typy wyzwań dla systemów politycznych (*system-development*):

- 1) Penetracji i integracji, czyli budowania państwa (*state building*),
- 2) Lojalności i zaangażowania, czyli budowania narodu (*nation building*),
- 3) Partycypacji,
- 4) Dystrybucji (Almond, Powell 1966: 35).

- W ujęciu tych uczonych problem budowania państwa może powstać na skutek:
- groźby dla przetrwania systemu politycznego ze strony środowiska międzynarodowego,
 - zagrożenia dla systemu politycznego ze strony społeczeństwa i tworzenia przez nie presji rewolucyjnej,
 - postawienia przez elitę polityczną celów takich jak rozszerzenie narodowego ekspansjonizmu lub ekstrawagancji o charakterze dworskim (Almond, Powell 1966: 35).

Jak zaobserwowali Gabriel Almond i G. Bingham Powell, realizacja zadań politycznych państwa określana mianem jego budowy występuje wówczas, gdy elity sfery politycznej tworzą nowe struktury państwowe oraz organizacje, których celem jest uregulowanie zachowań społecznych oraz uzyskanie większego napływu zasobów poprzez wnikanie w głąb społeczeństwa, czyli jego „penetrowanie” siłami administracji państwowej, „biurokracji” umożliwiającej powstanie postaw posłuszeństwa i zgodności z oczekiwaniami przywództwa politycznego (Almond, Powell 1966: 35–36). Budowanie narodu natomiast – w definicji tych uczonych – „podkreśla kulturowe aspekty rozwoju politycznego” – i można je opisywać jako proces przekazywania przez ludzi swojej lojalności i zaangażowania z małych plemion i wiosek do większego systemu politycznego (Almond, Powell 1966: 36).

Larry Diamond, Juan J. Linz i Seymour Martin Lipset przypomnieli o możliwych (obserwowalnych) zależnościach pomiędzy rozwojem społeczno-gospodarczym a przekonaniem politycznymi, w nawiązaniu do artykułu S.M. Lipseta z 1959 roku opisującego tezę o pozytywnej korelacji poziomu rozwoju ekonomicznego i możliwości powstania stabilnej demokracji zauważając (po trzydziestu pięciu latach), że

tezy o klasie średniej jako bastionie demokracji mogły być zbyt optymistyczne, zaś postęp na „określonych stadiach” mógł nawet sprzyjać korupcji i wzrostowi poparcia dla autorytaryzmu (Diamond, Linz, Lipset 1995: 21, 23). Wnioski tych uczonych wyprowadzone na podstawie badań prowadzonych przed 1995 rokiem wskazywać mogły na potrzebę dokładniejszej, opisowej analizy klasy średniej, jako niejednorodnej, obejmującej zarówno zwolenników demokratyzacji, jak i autorytaryzmu, przy czym L. Diamond, J.J. Linz i S.M. Lipset do pierwszej z wymienionych podklas (w klasie średniej) zaliczyli drobnych przedsiębiorców oraz specjalistów, zaś do drugiej grupy – podklasy – głównych właścicieli kapitału, czerpiących korzyści z państwowych kontraktów (Diamond, Linz, Lipset 1995: 23).

Jak wyjaśniał S.M. Lipset w roku 1959, z perspektywy socjologicznej spojrzenie na demokrację i podłoże jej wystąpienia musi być oparte na empirycznie (matematycznie-statystycznie) weryfikowalnych wskaźnikach – czyli zestawie zmiennych, które mogłyby potwierdzić, że istotnie ich określona konfiguracja przesądza o powstaniu demokracji, co zaś w konsekwencji prowadziło do pełnej mapy warunków powstania demokracji, odróżniającej państwa demokratyczne od niedemokratycznych (Lipset 1959: 69). Definiując demokrację Lipset określił ją przez pryzmat konstytucyjnych mechanizmów umożliwiających wymienianie urzędników piastujących funkcje rządowe – „system polityczny, który dostarcza regularnych konstytucyjnych możliwości zmieniania rządowych notabli” (Lipset 1959: 71).

David Chandler zdefiniował *state-building* jako proces konstruowania (lub dekonstrukcji) instytucjonalnej w obszarze rządowym, którego celem miało być (jest) zaspokajanie obywatelskich potrzeb dotyczących bezpieczeństwa fizycznego, a także oddalenie zagrożeń ekonomicznych, w tym tych związanych z „globalną pułapką ubóstwa” widzianą poprzez pryzmat nieskuteczności – „dysfunkcji” – prac instytucji państwowych, przy czym w ujęciu tym podmiotami zaangażowanymi w budowanie państwa mogły być państwa, aktorzy międzynarodowi, organizacje pozarządowe (Chandler 2006: 1).

W ocenie D. Chandlera podstawową różnicą pomiędzy oglądem budowania państw czasu zimnej wojny a podobnymi staraniami okresu lat dziewięćdziesiątych XX w. i początku XXI wieku było przekonanie o roli czynników (sił) zewnętrznych w takich procesach, przy zachowaniu przeważającej opinii o braku potrzeby (i efektywności) udziału mocarstw i podmiotów zewnętrznych w działaniach państwowotwórczych po drugiej wojnie światowej (gdy decydującą rolę odgrywać miały podmioty lokalne zarówno w zakresie tworzenia państwowości – na tle postkolonialnym – jak i w obszarze promowania demokracji), zmodyfikowanej po zimnej wojnie na rzecz wskazania na bardzo ważną misję regulacyjną podmiotów międzynarodowych i angażowania zewnętrznych sił do politycznych wyzwań wzmocnienia państwowości, trudnego dla lokalnych aktorów (Chandler 2006: 50).

Skutkiem ingerencji zewnętrznych (regulacji międzynarodowych) prowadzonych po zimnej wojnie miało być – w ujęciu D. Chandlera – państwo-widmo (*phantom state*), czyli takie, którego działanie własne stawało się pozorne, a funkcjonowanie organów władczych wynikało z decyzji podejmowanych zewnętrznie, np.

przez instytucje międzypaństwowe, takie jak Bank Światowy (Chandler 2006: 192). Dynamiczne „Imperia w stanie wyparcia” – w tym Unia Europejska – miały dążyć do zniszczenia społecznych ośrodków władczych rozszerzając swoje potężne wpływy na rzecz tworzenia podległych im podmiotów sprawujących kontrolę nad państwami i ich ludnością, przy polityce „budowania zdolności” (*capacity-built*) oraz zasilań – *empowerment* (Chandler 2006: 192).

Jak zauważył John Darwin, we wzorcach przekazywania władzy przez imperium kolonialne jego podległym terytoriom widzieć można mechanizm bardzo zbliżony do tego, który w latach pozimnowojennych wynikał ze strategii opuszczania okupowanych terytoriów przez mocarstwa (lub instytucje) podejmujące interwencje o charakterze państwowtórczym – „operacje budowania państwa” (Darwin 2012: 21). Proces opuszczania kolonizowanego (lub objętego operacjami państwowtórczymi) obszaru miał być łatwiejszy dla mocarstw prowadzących politykę imperialną (Wielkiej Brytanii, Francji) oraz udzielających im poparcia Stanów Zjednoczonych tam, gdzie wpływy tych zewnętrznych potęg były względnie najsilniejsze, a wsparcie amerykańskie – dyskretne (Darwin 2012: 24–26). Przeszkodą w interwencjach postkolonialnych o charakterze państwowtórczym mogły być działania prowadzone w obliczu fali nacjonalizmu oraz rywalizacji Wschód–Zachód nieoparte na współdziałaniu mocarstw zachodnich, np. USA prowadzące rozległe akcje militarne w Wietnamie w dążeniu do „odzyskania” jego północnej części bez poparcia Wielkiej Brytanii i Francji (Darwin 2012: 24–26). W ujęciu J. Darwina przykład Indochin jako dekolonizacji ukazał nieskuteczność takiej ścieżki przemian, w przypadku której zabrakło porozumienia dwustronnego pomiędzy mocarstwem kolonialnym i podmiotem upoważnionym terytorium kolonizowanego, a zamiast niego przyjmowane było traktatowe uzgodnienie podziału tworzonego państwa narodowego na dwie części (wobec presji ChRL, niezgody brytyjskiej na amerykańskie propozycje odbicia Północnego Wietnamu i osłabienia kontroli francuskiej) zawarte po klęsce Dien Bien Phu w ramach geneeskich (z delimitacją 17 równoleżnika) oraz neutralizacją Laosu i Kambodży (Darwin 2012: 24–26).

Jak wyjaśniał Francis Fukuyama, *state-building* rozumieć można jako proces wzmacniania dobrych rządów w krajach słabych przy poprawie ich legitymizacji demokratycznej i samopodtrzymujących się instytucji, z uwzględnieniem rekonstruowania społeczeństw podzielonych w wyniku konfliktów oraz wojen, a także takich potrzeb budowania państwa jak ograniczanie terroryzmu i łagodzenie skutków ubóstwa (Fukuyama 2004: 99–100). F. Fukuyama zaznaczył, że pod pojęciem budowania narodu (*nation-building*) w Stanach Zjednoczonych Ameryki rozumiano poszukiwanie sztuki politycznej umożliwiającej efektywne osiągnięcie wszystkich wymienionych wyżej celów jednocześnie, zaś terminologia – według tego uczonego – w warunkach amerykańskich ze względów historycznych akcentowała konstytucjonalizm i demokrację bez tak wyraźnego rozróżnienia pomiędzy państwem a narodem (Fukuyama 2004: 99–100). Jak oceniał F. Fukuyama, w spojrzeniu europejskim widoczny był brak przekonania o możliwości budowy narodu poprzez starania zewnętrzne (podzielany przez tego uczonego z konkluzją, iż taki sukces byłby raczej sprawą przypadku), zaś

zbliżone do działań państwowotwórczych prowadzonych przez Europejczyków misje narodotwórcze USA miały być zasadne w krajach po głębokich konfliktach, gdzie po upadku autorytetu władz państwowych potrzebne stawało się oddolne odtwarzanie struktur nieistniejących lub niezdolnych do wykonywania misji rządowej z tymczasowym udziałem zewnętrznym (Fukuyama 2004: 99–100).

UE jako aktor państwowotwórczy. Misje UE – trwałe element mapy *state-building*?

W procesie rozszerzania UE pojęcie budowania państwa odnosi się do przygotowywania kandydatów do członkostwa unijnego poprzez, m.in. spełnienie kryteriów kopenhaskich (dotyczących poszanowania demokracji i praw człowieka) oraz podnoszenie zgodnych z *acquis communautaire* standardów funkcjonowania administracji publicznej, w tym – jak zauważyli Erhan İçener i David Phinnemore – pokojowego rozstrzygnięcia sporów granicznych i rozpatrywania tych dysput przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, przy czym – w ważnym przypadku zachodniobałkańskim – szczególną rangę zyskała współpraca regionalna i „relacje dobrosąsiedzkie”, wysunięte na czoło na podstawie szczytu salonickiego z czerwca 2003 roku pogłębiającego Proces Stabilizacji i Stowarzyszenia (İçener, Phinnemore 2015: 37). Uczeni ci wyjaśnili, że procesowi tworzenia spełniającego rygorystyczne kryteria akcesyjne kraju Unii Europejskiej wiążanego ze wzmacnianiem struktur państwowych – „budowania państwa członkowskiego” (*Member State building*) – służy powiększenie listy wymogów dla kandydata – „warunkowość” (*conditionality*) – a konkretnie, dla Zachodnich Bałkanów, oczekiwana była dalej idąca skłonność do ustępstw wobec wymagań instytucji unijnych – „zgodność” (*compliance*) z Unią Europejską – ukazywana w ujęciu stałym i przyspieszanym – „coraz częstszym” (*more frequent*) (İçener, Phinnemore 2015: 37).

Formy działań państwowotwórczych wyróżnionych przez Dimitrisa Bourisa w kontekście polityki *state-building* prowadzonych przez UE obejmowały:

- 1) Podejmowane w ramach interwencji zbrojnych tworzenie struktur państwowych środkami wojskowymi, połączone z polityką zmiany reżimu (np. w Iraku i w Afganistanie) – „militarne budowanie państwa” (*military state-building*),
- 2) Wykorzystywanie działań państwowotwórczych realizowanych przez siły zewnętrzne do załagodzenia napięć w krajach objętych zakończonymi właśnie konfliktami zbrojnymi, ale nadal zagrożonych ich odnowieniem, któremu miały przeciwdziałać wysiłki międzynarodowe (np. w Rwandzie i w Bośni) – „pokonfliktowe budowanie państwa/pokoju” (*post-conflict state-building/peacebuilding*),
- 3) Próby wypracowania pokojowego zakończenia trwającego konfliktu zbrojnego poprzez działania państwowotwórcze z udziałem aktorów o znaczeniu międzynarodowym (np. na Bałkanach i w Palestynie) – „budowanie państwa w społeczeństwie wciąż w konflikcie” (*state-building in a still-in-conflict society*) (Bouris 2014: 13–15).

W nawiązaniu do uwag D. Bourisa dotyczących stawianych przez mocarstwa oraz aktorów międzynarodowych (USA i UE) celów interwencji państwowotwórczej na przykładzie okupacji Iraku oraz międzynarodowej misji stabilizacyjnej w Afganistanie można wnioskować, iż dla USA wojna w Iraku związana została z polityką tymczasowego objęcia suwerennych praw (czasowego odebrania Irakowi suwerenności przy ograniczonej pozycji czynników lokalnych i postawieniu dalekosiężnych celów budowy demokracji), natomiast przypadek Afganistanu – powiązany z obaleniem reżimu talibów – mógłby służyć jako przykład słabiej zarysowanych i realizowanych bez planowania w odległej perspektywie czasowej koncepcji państwowotwórczych powierzonych w ręce sił lokalnych – „własności lokalnej” (Bouris 2014: 13–15).

Andrew Linklater zwrócił uwagę na istotne dla pozycjonowania zamierzeń międzynarodowych Unii Europejskiej (jak i modelu kształtowania relacji pomiędzy jej członkami) doświadczenia związane z faszyzmem i nazizmem, które – w ujęciu cywilizacyjnym Norberta Eliasa – wskazywać mogły na bezradność żyjących w przekonaniu o swojej oczywistej przewadze („wyższości”) Europejczyków zaskoczonych totalitaryzmem na skalę nazistowskich niemieckich obozów zagłady, których przemysłowy rozmach podważał przekonanie o jednoznacznych korzyściach płynących ze zdobyczy cywilizacji (Linklater 2011: 440).

Eliasowska doktryna unikania szkody w ujęciu Andrew Linklatera uszeregowana została w istotnych dla polityki zewnętrznej Unii Europejskiej trzech zagrożeniach związanych z celowym wyrządzeniem krzywdy w relacjach międzyludzkich:

- 1) Szkód (krzywd) wynikających z polityki państw wobec innych niż własna grupa ludności – w tym podboju militarnego, wojny ekonomicznej, prześladowań z przyczyn rasowych,
- 2) Szkód powodowanych przez państwa prześladujące swoich obywateli, „torturowanie ich [...] molestowanie praw człowieka”,
- 3) Umyślnych szkód wywoływanych przez podmioty pozapaństwowe („aktorów niepaństwowych”) np. terrorystów i gangi narkotykowe (Linklater 2011: 453).

Przykładem odchodzenia od wcześniejszego – skoncentrowanego na suwerenności i jej obronie – pojęcia zarządzania sprawami państwowymi w polityce Unii Europejskiej mogłoby być (według Andrew Linklatera) dopuszczenie myśli o powstrzymaniu się od zanieczyszczania środowiska naturalnego państw sąsiadujących w duchu Porozumienia Sztokholmskiego z 1972 roku, istotnego w kontekście dążeń Unii do podtrzymania polityki niewyrządzenia szkody, modyfikującej także spojrzenie na pracę państwa i na jego rzecz poprzez „sztukę państwową” – *statecraft* (Linklater 2011: 453).

Według Karen Smith, różnice pomiędzy politykami Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych Ameryki odnoszącymi się do państw wykraczających poza wspólnotę międzynarodową, badanych także przez pryzmat koncepcji „zbójceckich” uczestników państwowych w stosunkach międzynarodowych, dotyczą surowości działań względem nich, przy dążeniu do ich izolowania w przypadku amerykańskim i braku aż takiego poparcia europejskiego dla stosowania sankcji (Smith 2005: 16). Pochopne – zdaniem tej uczoney – byłoby uogólnianie znacznie bardziej

ustępliwej roli instytucji europejskich na arenie międzynarodowej od tej, którą pełniła administracja amerykańska z uwzględnieniem także i ostrej wobec przeciwników polityki okresu George'a W. Busha, odrzucającego Protokół z Kioto i statut Międzynarodowego Trybunału Karnego (Smith 2005: 16).

Według stanu na czerwiec 2015 roku Unia Europejska prowadziła 17 misji zewnętrznych, w tym 6 wojskowych i 11 cywilnych, zaś 17 zostało zakończonych, w tym 6 wojskowych i 11 cywilnych („Completed missions and operations” 2015). Trwające (w czerwcu 2015 roku) operacje wojskowe UE realizowane były w Bośni i Hercegowinie, na obszarze Morza Śródziemnego, w Mali, w Republice Środkowoafrykańskiej i w Somalii, na lądzie oraz przy wybrzeżach („Ongoing missions and operations” 2015). Misje cywilne UE w połowie roku 2015 wykonywane były w Kosowie, Gruzji, na Ukrainie, w Afganistanie, na terytoriach palestyńskich (i odrębnie w Rafah), w Libii, Mali, Nigrze, Demokratycznej Republice Konga, oraz w ramach misji policyjnej dla czterech obszarów – Dżibuti, Somalii, Seszeli, Tanzanii („Ongoing missions and operations” 2015). Zakończone misje UE o charakterze wojskowym prowadzone były w Macedonii, Czadzie, Republice Środkowoafrykańskiej, Sudanie, i – dwukrotnie – Demokratycznej Republice Konga („Completed missions and operations” 2015). Zamknięte cywilne operacje służb unijnych obejmowały obszary: Aceh, Bośni i Hercegowiny, Demokratycznej Republiki Konga (dwukrotnie), Gruzji, Gwinei Bissau, Macedonii (dwukrotnie), Sudanu-Darfuru, Sudanu Południowego, a także Iraku, który stał się miejscem zakrojonej na olbrzymią skalę operacji wojskowej i cywilnej USA, której ważnymi uczestnikami były także państwa UE – Wielka Brytania, Polska i Hiszpania („Completed missions and operations” 2015). Zakończona w grudniu 2013, realizowana od 2005 misja EUJUST Lex-Iraq była skoncentrowana na wzmacnianiu systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych (poprzez, m.in., szkolenia ponad 7000 urzędników) oraz promowanie kultury poszanowania praw człowieka w Iraku („EU Integrated Rule of Law Mission for Iraq” 2014).

Stany Zjednoczone Ameryki w procesach państwo- i narodotwórczych. Kazus Iraku

W ujęciu analityków RAND omawiających przypadki prób budowy narodów przez Stany Zjednoczone Ameryki pomoc przydzielona w ramach planu Marshalla – uchwalonego po dyskusjach 3 kwietnia 1948 roku i realizowanego do 1951 roku z korzyścią dla przyspieszonej odbudowy gospodarek europejskich – została uzyskana po „krytycznie” istotnym dla Europy Zachodniej oraz okupowanych Niemiec okresie 1946–1947, kiedy pożyczki z USA dla europejskich biorców wyniosły łącznie 8,1 miliarda dolarów, nie licząc pomocy z Międzynarodowego Funduszu Walutowego i Międzynarodowego Banku Odbudowy i Rozwoju oraz UN Relief and Rehabilitation Administration w wysokości 2,3 mld dol. (Dobbins, McGinn, Crane, Jones, Lal, Rathmell, Swanger, Timilsina 2003: 19). Optymistycznym wnioskiem J. Dobbinsa i jego współpracowników z RAND wprowadzonym na podstawie

doświadczeń amerykańskich z prac nad odbudową Niemiec było przekonanie o tym, że możliwe jest aktywne zbrojne i polityczne uczestnictwo mocarstwa zewnętrznego w procesach demokratyzacji; jak stwierdzili ci autorzy: „siła wojskowa oraz kapitał polityczny mogą, przynajmniej w niektórych okolicznościach, być z sukcesem zatrudnione do podpierania demokratycznej i socjo-społecznej zmiany” (Dobbins, McGinn, Crane, Jones, Lal, Rathmell, Swanger, Timilsina 2003: 21).

Jak przypominał James Dobbins wraz ze współpracownikami w monografii z roku 2008, istotne dla zmiany reżimu w Iraku wydawały się ustalenia zespołu Departamentu Stanu prowadzącego Projekt Przyszłość Iraku (Future of Iraq Project), którego kierownikiem był Thomas S. Warrick (doradca specjalny w Biurze Spraw Północnej Zatoki Perskiej tego departamentu) – po pracach wykonanych w okresie od lipca 2002 roku do kwietnia 2003 roku ustalone zostały wnioski zespołów eksperckich złożonych z 200 irackich ekspatów obejmujące sprawy zdrowia publicznego, wymogi humanitarne po odsunięciu Saddama Husajna, problemy ropy i energii, obrony narodowej, kształcenia, spraw gospodarczych (Dobbins, Poole, Long, Runkle 2008: 108).

Zespół do spraw Zasad Demokratycznych Projektu Przyszłość Iraku (Departamentu Stanu USA) – złożony z trzydziestu dwóch Irakijczyków – na spotkaniach w Surrey (w miejscowości Cobham) w Wielkiej Brytanii przeprowadzonych w dniach 3–5 września 2002 roku przygotowywał – w ramach czterech zespołów roboczych – propozycje dotyczące rządów tymczasowych w perspektywie przewidywanej zmiany reżimu w Bagdadzie z uwzględnieniem praw człowieka i praworządności, społeczeństwa obywatelskiego i demokratyzacji, federalizacji („Final Report on The Transition to Democracy in Iraq” 2002). Prace te były opierane na ustaleniach Irackiego Kongresu Narodowego (Iraqi National Congress) podjętych w wyniku konferencji w Salahuddin w irackiej prowincji Arbil w dniach 27–31 października 1992 roku, które przekonywały do demokratyzacji Iraku, za którą opowiedzieli się także przedstawiciele sześciu partii politycznej opozycji irakijskiej działającej na emigracji, przyjęci 9 sierpnia 2002 roku przez przedstawicieli rządu Stanów Zjednoczonych Ameryki. („The Future of Iraq Project” – „Final Report on The Transition to Democracy in Iraq” 2002: 3–4).

Jak przypominał raport Zespołu do spraw Zasad Demokratycznych rewolucja iracka z lipca 1958 roku doprowadziła do odsunięcia prawomocnej konstytucji roku 1925, zastępowanej przez pięć konstytucyjnych aktów modyfikowanych po kolejnych przewrotach wojskowych, zaś zarys stabilnej konstytucji z 1990 roku został odsunięty od procesu ratyfikacyjnego po wojnie o Kuwejt, co oznaczało zachowywanie baasistowskiej konstytucji z lipca 1970 roku uzupełnionej w 1974 roku, której przywoływana w raporcie zespołu emigracyjnego (Irakijczyków wspieranych przez Departament Stanu) wykładnia z 1977 roku podkreślała – przy formalnym uznaniu ludu jako podstawy dla demokracji – przewodnią rolę partii Baas („The Future of Iraq Project” – „Final Report on The Transition to Democracy in Iraq” 2002: 5–6). W staraniach o zdystansowanie się od rewolucyjnych (socjalistycznych) i ograniczających w istocie demokrację wedle kryterium sympatii wobec idei rewolucji

(socjalistycznej) jako takiej, prace Zespołu do spraw Zasad Demokratycznych obejmowały następujące rozpatrywane scenariusze postępowania:

- 1) Modyfikację konstytucji z roku 1970,
- 2) Całkowite odrzucenie tworzonych przez nią podstaw konstytucyjnych dla reżimu partii Baas w dążeniu do rzeczywistego uprawomocnienia rządu („The Future of Iraq Project” – „Final Report on The Transition to Democracy in Iraq” 2002: 6).

Przy czym w kontekście powyższych wariantów postępowania wobec okresu przemian ustrojowych porządek rozważań konstytucyjnych został ujęty w dwóch opcjach:

- I. Oparciu rządów okresu przejściowego na modyfikowanej konstytucji z roku 1925,
- II. Przyjęciu konstytucji okresu tymczasowego i przejściowym charakterze („The Future of Iraq Project” – „Final Report on The Transition to Democracy in Iraq” 2002: 7–8).

Komitet Koordynacyjny, wyłoniony w Cobham przez cztery zespoły robocze delegujące poprzez głosowanie po dwóch wybranych uczestników, liczący łącznie z dwoma dodatkowymi delegatami 10 osób, uchwalił 4 października 2002 roku wybór drugiego rozwiązania, czyli konstytucji przejściowej dla Iraku uwzględniającej ustalenia grupy roboczej do spraw zasad demokratycznych, założenia związane z debaasyfikacją, kartę praw Irakijczyków, konstytucyjne podstawy dla rozwoju demokracji i ochrony praw człowieka w ramach współpracy amerykańsko-brytyjskiej na rzecz partii politycznych zaangażowanych w budowę demokratycznej państwowości irackiej bez Saddama Husajna i partii Baas („The Future of Iraq Project” – „Final Report on The Transition to Democracy in Iraq” 2002: 3, 6–7).

Prace w Wilton Park w dniach 9–11 października 2002 roku wspierał ze strony amerykańskiej – obok Biura Północnej Zatoki Perskiej Departamentu Stanu – także David L. Phillips z Rady Stosunków Zagranicznych (Council of Foreign Relations), który przygotował kwestionariusz dla uczestników obrad Komitetu Koordynacyjnego (z udziałem członków „at-large” Kenana Makiya i Ghassana Atiyyah) na temat dyskusowanych czterech obszarów studialnych służących uzgodnieniu i przeglądowi roboczego raportu na temat przejścia do demokracji w Iraku („The Future of Iraq Project” Appendix, Democratic Principles and Procedures Working Group, „Summary of Proceedings” 2002: 111).

Grupa Robocza Zasad Demokratycznych była złożona z trzydziestu irackich uczonych akademickich, intelektualistów i opozycjonistów politycznych uzgadniających założenia zgodnej z demokracją wizją irackiego państwa (federalnego) po Saddamie Husajnie, kształtowanej pod opieką Departamentu Stanu Stanów Zjednoczonych Ameryki, który podczas spotkania w Surrey (pierwszej sesji prac Grupy Roboczej) reprezentował moderator sesji David Pearce, dyrektor Biura Spraw Północnej Zatoki Perskiej w Departamencie („U.S. State Department”), wspieranej przez profesora Abdul Aziza Saida z Uniwersytetu Amerykańskiego w Waszyngtonie i Davida Phillipsa („The Future of Iraq Project” Appendix, Democratic Principles and Procedures Working Group, First Session 2002: 104).

Po objęciu rządów w Iraku przez Tymczasowe Władze Koalicyjne (Coalition Provisional Authority, CPA) w następstwie rozpoczęcia Operacji Iracka Wolność 20 marca 2003 roku (inwazji amerykańsko-brytyjskiej z udziałem sił polskich) prawodawcze funkcje przejęła kierowana przez L. Paula Bremerę CPA sprawująca władzę korzystając z mandatu przyznanego przez ONZ oraz przy współpracy z Radą Zarządzającą (iracką) stanowiącą podstawę dla utworzonego wraz z przekazaniem uprawnień irackim przedstawicielom rządu tymczasowego („Coalition Provisional Authority Regulation Number 1” 2003: 1). Rzeczywiście w rezolucji RB ONZ nr 1483 z 22 maja 2003 roku Stany Zjednoczone Ameryki oraz Wielka Brytania w odniesieniu do ich listu z 8 maja zostały uznane za mocarstwa okupacyjne w Iraku z ich właściwymi władzami, przy czym przypomniane zostały decyzje ONZ w sprawie rozbrojenia irackiego zakazanego arsenału oraz misja United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission (UNMOVIC) oraz Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej (MAEA) („Resolution 1483” 2003: 2, 4).

Zarządzeniem pierwszym CPA była „debaasyfikacja” Iraku, czyli oczyszczenie administracji i służb bezpieczeństwa z funkcjonariuszy Partii Odrodzenia Arabskiego (Baas) jako sprawcy naruszeń praw człowieka w tym państwie, które spowodowało unieważnienie (zakończenie działalności struktur partyjnych) tej partii oraz odebranie jej przywódcom władczych pozycji oraz odpowiedzialności społecznej w Iraku, zaś same władze koalicyjne miały dopilnować, by partyjni funkcjonariusze nie powrócili na stanowiska związane z władzą publiczną względem ludu (narodu) Iraku („Coalition Provisional Authority Order Number 1” 2003: 1). Rozporządzenie 6 CPA z 12 lipca 2003 roku powołało Radę Zarządzającą jako główny organ irackiej administracji tymczasowej do czasu powołania uznanego przez świat rządu Iraku w zgodzie z rezolucją 1483 RB ONZ („Coalition Provisional Authority Regulation Number 6” 2003: 1–2). 8 marca 2004 roku przyjęte zostało Tymczasowe Prawo Administracyjne (Transitional Administrative Law, TAL) na okres przejściowy od 30 czerwca tamtego roku do powołania pochodzącego z wyboru rządu irackiego w oparciu o tymczasową konstytucję (nie później niż do 31 grudnia 2005 roku), ustanawiające podział okresu tymczasowego na dwie części:

- 1) Rozpoczynającą się od sformowania w pełni suwerennego Irackiego Rządu Tymczasowego (Iraqi Interim Government) – (obejmującego władzę 30 czerwca 2004 roku) – poprzez rozległe konsultacje i sekcje krzyżowe ludności Iraku w porozumieniu CPA i Rady Zarządzającej oraz w miarę możliwości z ONZ, który miał wykonywać obowiązki zgodnie z zapisami (TAL),
- 2) Otwierającą okres od powołania Irackiego Rządu Przejściowego (Iraqi Transitional Government) – następującego po wyborach do Zgromadzenia Narodowego wedle zapisów TAL z zastrzeżeniem, by nie były one opóźniane poza 31 grudnia 2004 roku (lub w ostateczności poza 31 stycznia 2005 roku) – do przyjęcia stałej konstytucji irackiej („Law of Administration for the State of Iraq for the Transitional Period” 2004).

W artykule 4 TAL system rządów w Iraku został określony jako „republikański, federalny, demokratyczny i pluralistyczny” dzielący uprawnienia pomiędzy władze

szczebla związkowego i regionalnego, przy zachowaniu zasady oparcia federacji o kryteria geograficzne i historyczne bez uprzedzeń dotyczących pochodzenia, etniczności, narodowości i wyznania przy zachowaniu zasady rozdziału władz („Law of Administration for the State of Iraq for the Transitional Period” 2004).

Rząd Tymczasowy Iraku („Interim”) działający w oparciu o zapisy Prawa Administracyjnego dla Państwa Iraku na Okres Przejściowy miał zostać złożony z prezydencji państwa (prezydenta i dwóch wiceprezydentów), rady ministrów z premierem, przejściowej stuosobowej Rady Narodowej, wyposażonej w uprawnienia opiniodawcze, monitorujące i budżetowe dotyczące budżetu na 2005 rok, i władz sądowniczych, z uwzględnieniem instytucji Kurdystanu, przy czym zarządzenia prawomocne była władna wydawać rada ministrów za jednomyślną zgodą prezydencji, ważne do ich ewentualnego odwołania przez przyszłe irackie rządy („Annex to the Law for the Administration of Iraq in the Transitional Period” 2004).

Z dniem 1 czerwca 2004 roku CPA uznała decyzję podjętą przez Radę Zarządzającą o samorozwiązaniu za skuteczną („Coalition Provisional Authority Regulation Number 9” 2004). W zarządzeniu nr 100 z 28 czerwca 2004 roku wszystkie uprawnienia CPA zostały przekazane przez L. Paula Bremera Irackiemu Rządowi Tymczasowemu z dniem 30 czerwca tamtego roku („Coalition Provisional Authority Order Number 100” 2004: 1–2).

Sekretarz generalny ONZ pochwalił wysoką frekwencję w wyborach irackich z 30 stycznia 2005 roku (8,8 miliona na 14 milionów wyborców) przy trudnościach z utrzymaniem bezpieczeństwa i licznych ofiarach, zaś za sukces demokratyzacji specjalny przedstawiciel sekretarza generalnego ONZ w Iraku uznał posiedzenie Przejściowego Zgromadzenia 16 marca 2005 roku oraz wybór nowego prezydenta i dwóch wiceprezydentów („Repertoire of the Practice of the Security Council” 2004–2007: 679). Zgodnie z wyjaśnieniem ministra spraw zagranicznych Iraku dla Rady Bezpieczeństwa ONZ (wedle sprawozdań z okresu od maja do czerwca 2005 roku) szkic konstytucji miał powstać do 15 sierpnia, a sama konstytucja miała być poddana głosowaniu referendalnemu w październiku 2005 roku („Repertoire of the Practice of the Security Council” 2004–2007: 680–681). Po zatwierdzeniu konstytucji w wyniku referendum przewidzianego na 15 października zaplanowane zostały ogólnopaństwowe wybory na dzień 15 grudnia 2005 roku („Repertoire of the Practice of the Security Council” 2004–2007: 686). Wybory do 275-osobowej Rady Reprezentantów odbyły się przy wysokiej frekwencji (12 191 133 ważnych głosów oddanych) pomimo zagrożeń bezpieczeństwa; jak konkludował raport sekretarza generalnego ONZ, „trzęcie główne narodowe wydarzenie wyborcze w Iraku” odbyło się z udziałem 307 jednostek politycznych i 19 koalicji (w tym 7500 kandydatów) („Repertoire of the Practice of the Security Council” 2004–2007: 688). W grudniu 2005 roku trwały, niestety, liczne ataki przeciwko siłom koalicji i pozostałym celom w Iraku i, choć 80 procent ogólnej liczby ataków podjętych było przeciwko wojskom koalicyjnym, większością ofiar byli cywile („Repertoire of the Practice of the Security Council” 2004–2007: 688).

Konstytucja Iraku wprowadziła w państwie federacyjnym ustrój demokratyczny zapewniający ochronę praw człowieka („Iraqi Constitution”). Niemniej Irak pozostał państwem rozdartym poprzez wojnę domową sunnitów i szyitów oraz zbrojne powstanie na rzecz budowy państwa islamskiego (kreowanego przez współpracowników organizacji terrorystycznej Al-Kaida). Udział USA w działaniach zbrojnych rządu irackiego został ograniczony w 2010 roku decyzją prezydenta Baracka Obamy do misji szkoleniowej.

Utworzone z poparciem amerykańskim Irackie Siły Bezpieczeństwa w czasie opuszczenia Iraku przez USA w 2011 roku sięgały 800 tys. osób, w tym armia stanowiła 350 tys. żołnierzy, a pozostałą częścią były siły policyjne; po ofensywie ISIL w 2014 roku i rozbiciu sił rządowych w północnym Iraku pozostałości zde-moralizowanej armii irackiej szacowane były przez ekspertów Kongresowej Służby Badawczej na 50 tys. żołnierzy (Katzman, Humud 2016: 12).

W grudniu 2013 roku liczebność ISIL w Syrii i Iraku wyliczana była – w związku do informacji rządu irackiego – na 12 tys. bojowników łącznie (Al-Salhy 2013). W połowie 2014 roku siły ISIL mogły sięgać 15 tys. – i rosły do poziomu kilkudziesięciotysięcznego – wobec niższych oszacowań lokujących je wcześniej w przedziale 5–7 tys. walczących („ISIL – Fighting Strength” 2016). W czerwcu 2014 roku oszacowania przeciwników rządu irackiego z ISIL w odniesieniu do rozpoznania Pentagonu mówiły o sile 3–5 tys. bojowników, przy czym sprawność bojowa jednostek irackich okazała się niska (pomimo nakładów 25 mld dol. na szkolenie irackich sił bezpieczeństwa) – jak donosił „The New York Times” cztery z 14 dywizji armii opuściły posterunki i zrzuciły mundury, uciekając przed islamistami z ISIL w Mosulu i Tikricie (Schmitt, Gordon 2014).

Podsumowanie

Z perspektywy amerykańskiej wyzwania polityki *nation-building* (oraz *state-building*) w pierwszej dekadzie pozimnowojennej i w XXI wieku można łączyć z kwestią upadku struktur państwowych, których konsekwencją stawała się destabilizacja regionalna i międzynarodowa występująca w skali zagrażającej bezpieczeństwu sąsiedztwa oraz społeczności międzynarodowej (Kłosowicz, Mania 2012: 7–10). Doświadczenia amerykańskie i europejskie doby rywalizacji okresu postbipolarnego wskazywały na swoisty wyścig mocarstw zachodnich o status głównego zewnętrznego „budowniczego” struktur państwowych zastępujących lokalne osłabione fundamenty władzy publicznej w krajach i regionach ogarniętych absorbującymi środowisko międzynarodowe waśniami, sporami zbrojnymi i wojnami domowymi. Spojrzenia teoretyczne na uwarunkowania prowadzenia polityki państwowotwórczej wskazywały na dwa możliwe oglądy podstaw takich działań (akcentującego kierunek odgórny, na linii władze państwowe – obywatele, oraz oddolne, z poziomu tworzenia lokalnych struktur władzy i przekazywania uprawnień władczych wyżej umocowanym podmiotom polityki). Względem cytowanych analiz Gabriela Almonda i G. Bingham Powella z lat sześćdziesiątych XX wieku

uzupełnienia Francisa Fukuyamy akcentowały rozbieżności w amerykańskim i europejskim sposobie postrzegania działań państwowotwórczych (sceptycyzm Europy i motywowane troską o własne bezpieczeństwo silnie podbudowywane potęgą aparatu naukowo-technicznego zaangażowanie Stanów Zjednoczonych Ameryki prowadzone z myślą o „automatyzacji” wyników wysiłków budowania państwa pod szyldem budowania narodu).

Tabela 1. Przypadki amerykańskich prób budowania narodu i ich rezultaty (według Rebeci Patterson)

kraj	okres	czas trwania (lat)	udział USA lub koalicji	rezultat
Niemcy Zachodnie	1945–1949	4	USA	sukces
Japonia	1945–1952	7	USA	sukces
Korea	1945–1948	3	USA	porażka
Dominikana	1965–1966	1	USA	porażka
Wietnam Południowy	1964–1973	9	USA	porażka
Grenada	1983	poniżej roku	USA	sukces
Panama	1989	poniżej roku	USA	sukces
Haiti	1994–1996	2	koalicja	porażka
Afganistan	2001 – obecnie	ponad 10 lat	koalicja	nieznany
Irak	2003–2010	8	USA	nieznany

Źródło: Patterson 2014: 36.

Świadectwem nie w pełni przemyślanych i w znaczącym stopniu nieudanych planów budowania państw liberalno-demokratycznych na wzór zachodni w obszarach nieprzygotowanych do takiego procesu były wysokie straty ludzkie i materialne w Iraku po interwencji amerykańskiej z 2003 roku. Pomimo stworzenia zrębów nowej demokratycznej państwowości irackiej w miejsce skompromitowanego reżimu Saddama Husajna i partii arabskiego odrodzenia (Baas), po 12 latach od interwencji 2003 roku nie udało się zapewnić pokoju przy utrzymującym się stanie wojny domowej (między szyitami a sunnitami) i z trudem hamowanymi postępami terrorystycznych organizacji islamskich. Po wycofaniu wojsk USA 800-tysięczne irackie siły bezpieczeństwa szkolone przez Stany Zjednoczone (z pomocą – m.in. – Polski) zostały niemal rozproszone przez bojowników terrorystycznych. Państwo Islamskie zagroziło Bagdadowi, opanowując około połowy terytorium Iraku (zamieszkałej przez sunnitów) i Syrii. Ofensywa sił Państwa Islamskiego w Iraku (i Syrii) przyniosła postępy zagrażające największą porażką działań *state-building* od czasu wojny wietnamskiej, przy czym dodać należy, że sprawa irackiego rządu konstytucyjnego, federalnego i demokratycznego nie została przekreślona ani całkowicie przegrana. Niepowodzenia polityki tworzenia państwowości wzoru zachodniego widoczne były także w zbyt dalekosiężnych celach i optymistycznych założeniach prób zastąpienia autorytarnych władz rządami demokratycznymi w Egipcie, Libii i Syrii, a także w wzroście znaczenia międzynarodowego mocarstw

autorytarnych (odrzucających w polityce wewnętrznej zachodnie zasady ochrony praw człowieka i demokracji) – m.in. – Rosji i ChRL.

Tabela 2. Próby narodotwórcze USA i ich znaczenie dla demokratyzacji (według Minxina Pei, Samii Amin, Setha Gartza)

kraj	okres	czas trwania (lat)	działania wielostronne lub jednostronne	typ administrowania	wystąpienie demokracji po 10 latach
Kuba	1898–1902	3	jednostronne	bezpośrednie	Nie
	1906–1909	3	jednostronne	bezpośrednie	Nie
	1917–1922	5	jednostronne	podległy rząd	Nie
Panama	1903–1936	33	jednostronne	podległy rząd	Nie
Nikaragua	1909–1933	18	jednostronne	podległy rząd	Nie
Haiti	1915–1934	19	jednostronne	podległy rząd	Nie
Dominikana	1916–1924	8	jednostronne	bezpośrednie	Nie
Japonia	1945–1952	7	pośrednie	bezpośrednie	Tak
Niemcy Zachodnie	1945–1949	4	wielostronne	wielostronne	Tak
Dominikana	1965–1966	1	jednostronne	rząd podległy	Nie
Wietnam Południowy	1964–1973	9	jednostronne	rząd podległy	Nie
Kambodża	1970–1973	3	jednostronne	rząd podległy	Nie
Grenada	1983	<1	jednostronne	lokalne	Tak
Panama	1989	<1	jednostronne	lokalne	Tak
Haiti	1994–1996	2	wielostronne	lokalne	Nie
Afganistan	2001 – obecnie	>2	wielostronne	ONZ	?
Irak	2003 – obecnie	>1	jednostronne	bezpośrednie przez rok	?

Źródło: Pei, Amin, Gartz 2006: 66 (64–84).

Tabela 3. Aktualne operacje wojskowe i misje cywilne UE

państwo/obszar	nazwa i rodzaj misji	operacja / misja	rok rozpoczęcia
Bośnia i Hercegowina	Althea (EUFOR)	wojskowa	2004
Terytoria palestyńskie	EUBAM Rafah	cywilna	2005
Terytoria palestyńskie	EUPOL COPPS	cywilna	2006
DRK	EUSEC RD Congo	cywilna	2006
Afganistan	EUPOL	cywilna	2007
Wybrzeża Somalijskie	Atalanta EU NAVFOR	wojskowa	2008
Gruzja	EUMM	cywilna	2008

Kosowo	EULEX	cywilna	2008
Somalia	EUTM	wojskowa	2010
Niger	EUCAP Sahel	cywilna	2012
Dżibuti, Somalia, Seszele, Tanzania	EUCAP Nestor	cywilna	2012
Mali	EUTM	wojskowa	2013
Libia	EULEX	cywilna	2013
Ukraina	EUAM	cywilna	2014
Mali	EUCAP Sahel	cywilna	2014
Morze Śródziemne	MedEUNAVFOR	wojskowa	2015
Republika Środkowoafrykańska	RCA EUMAM	wojskowa	2015

Źródło: Europa> EEAS> Security and Defence> Missions and operations, European Union External Action – Ongoing missions and operations, June 2015, Completed missions and operations, www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/. Dostęp 11 września 2015.

Tabela 4. Ukończone misje i operacje UE

państwo/obszar	nazwa i rodzaj misji	operacja/ misja	rok rozpoczęcia/trwania
Macedonia	Concordia	wojskowa	2003
DRK	Artemis	wojskowa	2003
DRK	EUFOR	wojskowa	2006
Macedonia	EUPAT	cywilna	2006
Republika Środkowoafrykańska	EUFOR RCA	wojskowa	2014
Bośnia i Hercegowina	EUPM	cywilna	2003–2012
Macedonia	EUPOL Proxima	cywilna	2004–2005
Gruzja	EJUST Themis	cywilna	2004–2005
Sudan/Darfur	Wsparcie dla AMIS II	wojskowa	2005–2006
Sudan/Darfur	Wsparcie dla AMIS II	cywilna	2005–2006
Aceh/Indonezja	AMM Misja Monitorując	cywilna	2005–2006
DRK	EUPOL Kinshasa	cywilna	2005–2007
Irak	EJUST Lex	cywilna	2005–2013
DRK	EUPOL	cywilna	2007–2014
Czad	EUFOR Tchad/RCA	wojskowa	2008–2009
Gwinea Bissau	EU SSR	cywilna	2008–2010
Sudan Południowy	EUAVSEC	cywilna	2012–2014

Źródło: Europa> EEAS> Security and Defence> Missions and operations, European Union External Action – Ongoing missions and operations, June 2015, Completed missions and operations, www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/. Dostęp 11 września 2015.

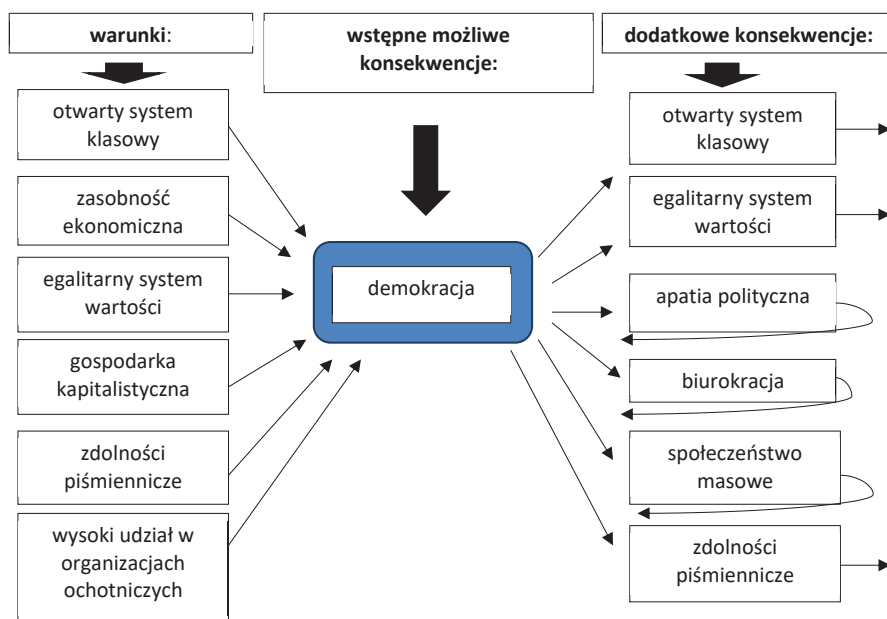

Diagram 1. Seymour Martin Lipset o warunkach dla demokracji i ich konsekwencjach

Źródło: Lipset 1959: 105 (103–105).

Bibliografia

- Almond Gabriel, G. Bingham Powell. 1966. *Comparative Politics: a developmental approach*. Boston: Little, Brown and Company.
- Al-Salhy Suadad. 2013. „Al Qaeda tightens grip on western Iraq in bid for Islamic state”, *Reuters*, <http://www.reuters.com/article/us-iraq-violence-al-qaeda-idUSBRE9BA00820131211>. Dostęp 8 października 2016.
- „Annex to the Law for the Administration of Iraq in the Transitional Period”. 1 June 2004. www.iraqcoalition.org/government/TAL_Annex.html. Dostęp 8 października 2016.
- Bouris Dimitris. 2014. *The European Union and Occupied Palestinian Territories. State-building without a state*. Oxon: Routledge.
- Chandler David. 2006. *Empire in Denial. The Politics of State-building*. London i Ann Arbor: Pluto Press.
- Cimbala Stephen J. 2000. *Nuclear Strategy in the Twenty-First Century*. Westport i Londyn: Praeger.
- „Coalition Provisional Authority Order Number 1, De-Ba’athification of Iraqi Society”. 2003. http://www.iraqcoalition.org/regulations/20030516_CPAORD_1_De-Ba_athification_of_Iraqi_Society.pdf. Dostęp 8 października 2016.
- „Coalition Provisional Authority Regulation Number 6”. 2003. http://www.iraqcoalition.org/regulations/20030713_CPAREG_6_Governing_Council_of_Iraq.pdf. Dostęp 8 października 2016.

- „Coalition Provisional Authority Regulation Number 9”. 2004. http://www.iraqcoalition.org/regulations/20040609_CPAREG_9_Governing_Council_s_Dissolution.pdf. Dostęp 8 października 2016.
- „Coalition Provisional Authority Order Number 100”. 2004. http://www.iraqcoalition.org/regulations/20040628_CPAORD_100_Transition_of_Laws_Regulations_Orders_and_Directives.pdf. Dostęp 8 października 2016.
- „Completed missions and operations”, Europa> EEAS> Security and Defence> Missions and operations, European Union External Action Service. 2015. http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/images/map2015/map_completed_missions2015.pdf. Dostęp 8 października 2016.
- Darwin John. 2012. Exit and Colonial Administrations. W *Exit Strategies and State Building*, Richard Caplan (red.). Oxford i New York: Oxford University Press: 21–37.
- Diamond Larry, Juan J. Linz, Seymour Martin Lipset. 1995. Introduction: What Makes for Democracy? W *Politics in Developing Countries. Comparing Experiences with Democracy*. Larry Diamond, Juan J. Linz, Seymour Martin Lipset (red.). 1–66. Boulder i London: Lynne Rienner Publishers.
- Dobbins James, John G. McGinn, Keith Crane, Seth G. Jones, Rollie Lal, Andrew Rathmell, Rachel M. Swanger, Anga R. Timilsina. 2003. *America’s Role in Nation-Building. From Germany to Iraq*. Santa Monica: RAND Corporation. www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1753.html. Dostęp 8 października 2016.
- Dobbins James, Michele A. Poole, Austin Long, Benjamin Runkle. 2008. *After the War. Nation-Building from FDR to George W. Bush*. Santa Monica: RAND Corporation, www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2008/RAND_MG716.pdf. Dostęp 8 października 2016.
- „EU Integrated Rule of Law Mission for Iraq” (EUJUST Lex-Iraq), Common Security and Defence Policy, European Union External Action, January 2014, http://eeas.europa.eu/archives/csdp/missions-and-operations/eujust-lex-iraq/pdf/facsheet_eujust-lex_iraq_en.pdf.
- „The Future of Iraq Project”, „Final Report on The Transition to Democracy in Iraq”, Democratic Principles and Procedures Working Group, United States Department of State. 2002. W *New State Department Releases on the “Future of Iraq” Project*, Farrah Hassen, Malcolm Byrne, The National Security Archive – George Washington University, <http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB198/>, <http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB198/FOI%20Democratic%20Principles.pdf>. Dostęp 8 października 2016.
- Fukuyama Francis. 2004. *State-Building. Governance and World Order in the 21st Century*. Ithaca i New York: Cornell University Press.
- İçener Erhan, David Phinnemore. 2015. Building on experience? EU enlargement and the Western Balkans. W *The EU and Member State Building. European foreign policy in the Western Balkans*, Soeren Keil, Zeynep Arkan (red.). 33–54. Oxon: Routledge.
- „Iraqi Constitution”. 2005 http://portal.unesco.org/ci/en/files/20704/11332732681iraqi_constitution_en.pdf/iraqi_constitution_en.pdf. Dostęp 8 października 2016.
- „ISIL – Fighting Strength”. GlobalSecurity.org. 2016. <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/isil-2-5.htm>. Dostęp 8 października 2016.
- Katzman Kenneth, Carla E. Humud. 2016. *Iraq: Politics and Governance*, Congressional Research Service. <https://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS21968.pdf>. Dostęp 8 października 2016.

- Kłosowicz Robert, Andrzej Mania. 2012. Wprowadzenie. W *Problem upadku państw w stosunkach międzynarodowych*, Robert Kłosowicz, Andrzej Mania (red.). 7–10. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- „Law of Administration for the State of Iraq for the Transitional Period, 8 March 2004”. <http://www.iraqcoalition.org/government/TAL.html>. Dostęp 8 października 2016.
- Linklater Andrew. 2011. A European Civilizing Process?. W *International Relations and the European Union*, Christopher Hill, Michael Smith (red.). 435–457. Oxford: Oxford University Press.
- Lipset Seymour Martin. 1959. “Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy”, *The American Political Science Review* 53 : 69–105.
- „Ongoing missions and operations”, Europa> EEAS> Security and Defence> Missions and operations, European Union External Action Service. 2015. www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations. Dostęp 11 września 2015.
- Pei Minxin, Samia Amin, Seth Gartz. 2006. Building Nations. The American Experience. W *Nation – Building. Beyond Afghanistan and Iraq*. Francis Fukuyama (red.). 64–84. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Patterson Rebecca. 2014. *The Challenge of Nation-Building. Implementing Effective Innovation in the U.S. Army from World War II to the Iraq War*. New York, London, Lanham, Boulder: Rowman & Littlefield.
- „Repertoire of the Practice of the Security Council”. 2004–2007. 35. Items relating to Iraq, Deliberations of 11 April 2005 (5161st meeting), Chapter VIII, Consideration of questions under the responsibility of the Security Council for the maintenance of international peace and security. http://www.un.org/en/sc/repertoire/2004-2007/Chapter%208/Middle%20East/04-07_8_Iraq.pdf. Dostęp 8 października 2016.
- „Resolution 1483”. 2003. 22 May 2003, UN Security Council. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1483. Dostęp 8 października 2016.
- Schmitt Eric, Michael R. Gordon. 2014. „The Iraqi Army Was Crumbling Long Before Its Collapse, U.S. Officials Say”. *The New York Times*. http://www.nytimes.com/2014/06/13/world/middleeast/american-intelligence-officials-said-iraqi-military-had-been-in-decline.html?_r=0. Dostęp 8 października 2016.
- „Secretary-General’s message to High-Level side event on Peacebuilding and Statebuilding”, „The New Deal: Perspectives of the G7+”, Delivered by Mr. Hervé Ladsous, Under-Secretary-General for Peacekeeping Operations, Secretary-General Ban Kim-moon. United Nations, 26 September 2012. www.un.org/sg/STATEMENTS/index.asp?nid=6319. Dostęp 8 października 2016.
- Smith Karen E. 2005. *European Union Foreign Policy in a Changing World*. Cambridge i Malden: Polity Press.

The challenges of state-building as experienced by the USA and the EU. The example of Iraq

Abstract

State-building policies deployed by the USA and European Union countries since 1990s have been analysed in regards to the challenges connected with regional destabilization and internal deconstruction. USA’s and EU’s involvement in said policies, coupled with the

strengthening (or creating new) of state administration bodies, encouraging a democratic, rule of law state and constitutional order was explained in terms of both expansion of Western influence and as actual attempts at improving international security by replacing fallen countries with stable democratic ones.

A common direction for American and European actions were large-scale interventions. Their aim was both to provide foundation for democratic state structure and to improve international security by removing the "safety vacuum" that existed in areas outside international alliances of internally-conflicted states which were home to movements threatening the order set by world powers and organizations of regional co-operation.

The instruments used by the USA and the EU in their state-building policies connected with supporting democratization processes point to common ideology in terms of structural and axiological foundations of democratic rule. Additionally, as evidenced by their activity in Iraq, both aim at international popularization of said actions.

Key words: state-building, USA, EU, democratization, Iraq